

آسیب‌شناسی وضع موجود / قسمت چهارم

علي شکوهي

پیروزي انقلاب اسلامي قطعاً بدون حضور روحانیت و مرجعیت در صحنه مبارزه با رژیم شاه ممکن نمی‌شد. روحانیت نفوذ اجتماعی بالایی داشت و تشکیلاتی در سراسر کشور در اختیارش بود که به این جریان قدرت بسیج می‌داد. درست است که روحانیت از نظر تئوریک و نظری فاقد دستگاه فکری غنی و کارآمد و پاسخگو بود و با نگاهی بسیط به انقلاب و حکومت می‌نگریست اما در میان مردم دارای پایگاه اجتماعی وسیعی بود و در صورت حضور در هر صحنه سیاسی و مبارزاتی قادر به همراه کردن مردم با خودش می‌شد. روحانیت شیعه مانند روحانیون مسیحی و دستگاه کلیسا در انقلاب کبیر فرانسه نبود که در مقابل مردم ایستاد و از سلطنت دفاع کرد. این جریان با همراهی مردم، به سخنگوی مطالبات آنان تبدیل شد و توانست آنان را به صحنه بیاورد و انقلاب اسلامی را به پیروزی برساند. البته باید بپذیریم که روحانیت قبل از پیروزی با روحانیت بعد از تشکیل جمهوری اسلامی لزوماً یکسان نیست و همین نکته مرا به طرح محور سوم بحث می‌کشاند.

سوم- اسلام انقلاب، اسلام حکومت

اسلامی که بر اساس آن انقلاب شد، اسلامی عقلانی و انسانی و سازگار با دستاوردهای عام و مشترک بشر در حوزه‌های گوناگون بود. شاید فهم سنتی از دین در میان اکثریت روحانیون رواج داشت اما آن فهمی از اسلام مبنای دعوت به انقلاب شد که پویایی اجتماعی بالایی داشت. در ایجاد این فهم از اسلام و تشیع بیش از روحانیون، روشنفکران دینی نقش داشتند. در واقع روشنفکران و تحصیل‌کردگان دانشگاه‌ها به دلیل آشنایی با علوم جدید، هم مسائل روز را بهتر می‌فهمیدند و هم با زبانی معقول‌تر و مقبول‌تر می‌توانستند از دین در مقابل شبهات جدید دفاع کنند. روحانیت خیلی دغدغه سازگاری دین با علم و عقل و تجربه را نداشت و این روشنفکران دینی بودند که هم با پرسش‌های چالش‌برانگیزی در محیط‌های دانشگاهی مواجه می‌شدند و هم‌زمان روز علوم جدید را در خدمت دفاع از دینداری به کار می‌گرفتند. تلاش بزرگانی مانند مرحوم بازرگان و مرحوم یدالله سبحانی در چندین دهه قبل از انقلاب برای آشتی دادن دین با علوم جدید را نسل ما به یاد

دارند و هیچ انسان منصفی نمی‌تواند تاثیر این بزرگان را در مسلمان ماندن بسیاری از دانشجویان انکار کند. نسل ما به یاد دارد که گرایش وسیع به دین و مطالعات دینی در بسیاری از دانشگاه‌ها مدیون آثار و سخنرانی‌ها و تلاش‌های مرحوم دکتر علی شریعتی بود و همو بود که بازار روشنفکران غربگرا و نیز روشنفکران چپ و مارکسیست را کم‌رونق کرد و جوانان را به بازخوانی دین با فهمی متفاوت از نگرش روحانیت سنتی کشاند. البته نمی‌توان سهم روحانیون آشنا با جهان جدید و فعال در صحنه اندیشه و تفکر را در گرایش به دین در نسل جوان نادیده گرفت. آثار علامه طباطبایی، شهید مطهری، استاد محمدرضا حکیمی، شهید بهشتی، شهید باهنر، مرحوم گلزاده غفوری، استاد محمدتقی جعفری و برخی دیگر از روحانیون هم با پرسش‌ها و مطالبات نسل جوان تناسب و پاسخ پرسش‌های این نسل را در بر داشت ولی سهم اصلی در گرایش دینی نسل تحصیلکرده دانشگاهی را باید برای روشنفکران مسلمان قائل شد.

در يك بيان مختصر باید گفت آن اسلامی مبناي وقوع انقلاب اسلامی در ایران شد که هم روحانیت انقلابی و هم روشنفکران دینی در فهم آن به یکدیگر نزدیک شده و آن را با علوم جدید و تجارب انسانی و دستاوردهای مستقل عقلي سازگار یافته بودند. این اسلام در سخنرانی‌ها و پیام‌ها و مصاحبه‌های امام خمینی در پاریس برجسته شد و در رسانه‌های داخلی و خارجی آن زمان انعکاس وسیع یافت. مطابق این اسلام، جمهوریت به همان معنایی که در دیگر کشورها هست، در نظام جدید هم مورد توجه خواهد بود. امام خمینی تاکید داشت اسلام موردنظر ایشان در صورت پیروزی، نظامی خواهد ساخت کاملاً دموکراتیک و مردمی که در آن مراعات حقوق همه اقشار و اصناف بشر خواهد شد. در نظام جدید مبتنی بر اسلام، روحانیت به مثابه يك طبقه سیاسی در قدرت حضور نخواهد داشت و مقام مادام‌العمر نداریم. آزادی امری مقدس از منظر اسلام است و آزادی مردم در جمهوری اسلامی تضمین می‌شود. رهبران باید با مردم در مقابل قانون برابر باشند و يك فرد عادی باید بتواند از امام جامعه درباره عملکردش توضیح بخواهد و رهبران هم موظف به پاسخگویی هستند. به گمان بنده دوران حضور امام خمینی در پاریس از این نظر مهم است که امام خمینی مجبور بود با مردم جهان حرف بزند و به تبیین اسلام موردنظر خود بپردازد تا دیگرانی را که هیچ آشنایی خاصی با اسلام نداشتند، جذب مکتب خودش کند. آن اسلام بسیار جذاب است و پیامش مورد قبول واقع می‌شود و رمز موفقیت امام در آن مقطع همین توصیف و تبیینی است که ایشان از اسلام موردنظر خود در عرصه جهانی عرضه کرد. اکنون هم آن پیام

جذابیت خودش را دارد و منطقی و انسانی و دموکراتیک و سازگار با
جوامع مدرن می‌نماید. ادامه دارد

□□□□□□ 1400 □□□ 3□□□□□□ □□□□□□ :□□□□